

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 22 • Sayı / Issue: 1 • Haziran / June 2022 • 452-455

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1101641

**KURTULUŞ CENGİZ-ÖNDER KÜÇÜKURAL-HANDE GÜR,
TÜRKİYE'DE SPİRİTÜEL ARAYIŞLAR (DEİZM, YOGA, BUDİZM,
MEDİTASYON, REİKİ VB), İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL 2021,
365 SAYFA.**

Abdulkadir PARLAK

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Ankara, Türkiye

PHD Student, Ankara University Graduate School of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies, Ankara, Turkey

abdulkadir2790@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4714-459X>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Kitap İncelemesi/Book Review

Geliş Tarihi/ Received: 11.04.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 10.06.2022

Yayın Tarihi/Published: 30.06.2022

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Abdülkadir Parlak)

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

Kurtuluş Cengiz-Önder Küçükural-Hande Gür, Türkiye’de Spiritüel Arayışlar (Deizm, Yoga, Budizm, Meditasyon, Reiki vb), İletişim Yayınları, İstanbul 2021, 365 Sayfa.

Bu eser, TÜBİTAK 1001 programı tarafından desteklenen ve Dr. Öğretim Üyesi Kurtuluş Cengiz tarafından 1 Ekim 2018 – 1 Mart 2020 tarihleri arasında yürütülen 117K270 kodlu “Türkiye’de Spiritüel Arayışlar” adlı araştırma projesinin verilerinden yararlanılarak hazırlanmış ve kitap haline getirilmiştir. Bu çalışma, künyede ismi zikredilen üç yazarın ortak gayretleriyle ortaya çıkmıştır. Araştırmanın temel amacı; Türkiye’de giderek popüler hale gelen yoga, reiki¹, meditasyon, astroloji gibi alternatif inançlar ve spiritüel pratiklerin bu popülerliği elde etmesindeki temel dinamiklerin tespit edilmesi olarak ifade edilmiştir (s.12). Araştırmanın temel problemi ise büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşan ülkemizde yazarların ifadesine göre normal şartlarda kabul görmemesi gereken bu spiritüel arayışlara duyulan ilginin toplumsal olarak ne anlama geldiği ve bu spiritüel pratiklerin nasıl yaşandığı sorularıyla ortaya konulmuştur (s.13).

Çalışma için veriler toplanırken hem nitel hem de nicel araştırma yöntemleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmacılar, 84 kişiyle kartopu tekniği kullanarak derinlemesine görüşmeler ve 528 kişiyle de çevrimiçi anket yapmıştır. Ayrıca çeşitli spiritüel ortamları ziyaret ederek oralarda bizzat katılımcı gözlemler yapma imkânı da bulmuşlardır.

Eser; çalışmaya dair bilgiler verilen ve birinci bölüm olarak zikredilen giriş kısmı ve dokuzuncu bölüm olarak zikredilen sonuç kısmı hariç toplam yedi bölüm, kaynakça ve eklerden oluşmaktadır. İkinci bölümde spiritüel arayışlarla ilgili temel kavramlara ve olgusal tartışmalara yer verilmiştir. Sekülerleşme ile birlikte dinin toplum üzerindeki etkisinin azalacağını söyleyenlerin yanıldığı ifade edilerek (s.33) bu bölüme giriş yapılmıştır. Ayrıca sekülerleşme bağlamında dinin toplumdaki yeri ve modern çağdaki konumu tartışılmıştır (ss.33-43). Bu bölümün ilerleyen kısımlarında yeni dini hareketlerin temel inanç öğretileri, ortaya çıkış süreçleri ve mensuplarıyla ilgili okuyucunun bilgilendirilmesinin yanı sıra bu hareketlerin insanlardaki spiritüel arayışların bir sonucu olarak ortaya çıktığı konusuna temas edilmiştir (ss.44-52). Dahası insanların bu arayışlara yönelmesindeki asıl etkenin manevi arayışlar olduğunun ifade edilmesi (s.62) bu bölümdeki en dikkat çekici noktalardan bir tanesidir. Spiritüel arayışlar ile ilgili Türkiye’de yapılan çalışmaların değerlendirmesi yapılarak bu bölüm nihayete erdirilmiştir. Bu literatür değerlendirmesinde spiritüel arayışlarla ilgili ülkemizde yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında bu çalışmaların büyük çoğunluğunun ortaya özgün bir şeyler koymaktan ziyade Batı’daki literatürü Türkiye’ye tanıtmaya amacı güttüğüne ve genellikle ilahiyat fakültelerinde yapıldığına değinilmiştir. Yeni Dini Hareketler konusu ülkemizde görece yeni bir konudur. Yeni Dini Hareketler hakkında yapılan çalışmalar genellikle betimleyici temel bilgiler vermekten ibarettir. Bu durumun, mezkur çalışmaların büyük çoğunluğunun dinler tarihi alanında yapılmasından kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz. Bundan sonra yapılacak olan çalışmaların; Türkiye’de müntesibi bulunan ancak henüz hakkında çalışma yapılmamış olan Yeni Dini Hareketler, bu hareketlerin topluma etkileri ve toplumun bu hareketleri nasıl algıladığı gibi sosyolojik yönlerden ele alınmasıyla bahsi geçen alanda daha zengin bir literatürün ortaya çıkmasına katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

“Türkiye’de Spiritüel Arayış Dinamikleri” başlığıyla zikredilen üçüncü bölüm ve bundan sonraki bölümler yazarların alan araştırması ile ilgili bulgularına yer verdikleri kısımlar olmuştur. Bu bölümün hemen başlarında sekülerleşmenin Türkiye’ye gelişi, İslamcı olarak bilinen mevcut siyasi iktidara rağmen nasıl mesafe kat ettiği ve sekülerizmin sonucu olarak ortaya çıkan spiritüel arayışların dönemlere göre Türkiye’deki var olma durumuna yer verilmiştir. Yine bu bölümde insanları spiritüel arayışlara iten mikro faktörlerin neler olduğu konusu üzerinde durulmuştur. İnsanların sosyo-ekonomik durumları, kişisel hayatlarındaki (iş,

¹ Yirminci yüzyılın başında Japonya’da ortaya çıkan, enerji aktarımı ile ruhsal şifa vermeye dayalı olduğuna inanılan bir tekniktir.

aile vb) yaşadıkları bazı travmalar, yine katılımcıların yaşadıklarını iddia ettikleri bazı mucizevi olaylar ve orta sınıfın gittikçe yalnızlaşması şeklinde dört ana başlıkta zikredilen mikro nedenlerden dolayı insanların spiritüel arayışlara yöneldiğine temas edilmiştir. Bu bölümde katılımcılarla yapılan röportajların en azından bir kısmına doğrudan alıntı yapılması konunun daha somut ve anlaşılır olması açısından artı bir yön olarak ifade edilebilir.

“Spiritüel İnançlar ve Pratikler” başlığıyla yer verilen dördüncü bölüm “Spiritüel İnançlar” ve “Spiritüel Pratikler” olmak üzere kendi içinde iki alt başlığa sahiptir. Spiritüel inançlardan bahsedilen ilk kısımda yazarlar, çoğunlukla bu inançların katılımcılar tarafından nasıl tanımlandığına yer vermişlerdir. Bu inançlar hakkında yapılan tanımların hislere dayanması ve kişiden kişiye değişkenlik göstermesinden dolayı net bir tanım yapmanın oldukça zor olduğu özellikle vurgulanmıştır (s.177). Bu bölümdeki ikinci alt başlıkta ise katılımcıların yoga, meditasyon, reiki gibi spiritüel pratikleri uygulama ve bu pratiklere yaklaşımlarının nasıl olduğu üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde spiritüellik ve toplumsal cinsiyet konuları ele alınmış ve spiritüellik bağlamında toplumsal cinsiyet konusu tartışılmıştır. Spiritüel uygulamalara katılanların cinsiyet durumları incelenmiş ve katılımcıların büyük çoğunluğunun kadın olduğu ifade edilmiştir (s.216). Çünkü kadınların erkeklere nazaran “gerçekte istediğim şey nedir, ne tür bir insanım, bu, gerçekten ben miyim?” gibi soruları zihinlerinde daha çok barındırdıkları noktası üzerinde durulmuştur (s.215). Ayrıca kadınların ve erkeklerin cinsiyetleri bağlamında bu spiritüel uygulamaları nasıl anlamlandırdıkları sorularına cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Buna ek olarak bu uygulamalarda yer alan kadınlar ve erkekler arasındaki sevgi ve cinselliğin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır (ss.229-240). Araştırmacıların kullandığı örneklem grubunun bu değerlendirmelerin yapılabilmesi için yeterli olduğu söylenebilir. Bunun yanında spiritüel arayışlara kadınların erkeklere nazaran daha ilgili olması sonucuna varılması bu konudaki öngörülerimizi doğrular niteliktedir.

“Spiritüellik, İslam ve Tasavvuf” başlığıyla yer verilen altıncı bölümde spiritüelliğin İslam dini ve tasavvuf ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Bu bölümde belki de en dikkat çekici olan nokta araştırmacıların yaptığı mülakatlarda katılımcıların büyük çoğunluğu kendisini Müslüman olarak tanımlamamasına rağmen tasavvufa olan bakışlarının gayet olumlu olduğunu ifade etmeleri olmuştur (s.245). Bu durum, yazarları şaşırttığı gibi Müslüman olmayan kimselerin tasavvufa bu denli ilgili olmaları bizi de oldukça şaşırtmıştır.

Yedinci bölümde spiritüellik bağlamında beden ve şifa konusu ele alınmış ve spiritüel alandaki şifa anlayışının nasıl olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Spiritüel şifa anlayışına göre bedenin sadece modern tıbbi yöntemlerle tedavi edilmesinin doğru bir yaklaşım olmayacağı belirtilmiştir. Bu nedenle kişinin kendi bedeni ve hayatı üzerinde kendi otoritesini kurmasının gerekli olduğu ifade edilmiştir. Dahası bu otoritenin bir sonucu olarak hastalığa neden olabilecek potansiyel duyguların belirli terapi teknikleri ile kontrol altına alınmasının mümkün olduğu üzerinde durulmuştur (s.286).

Sekizinci bölümde ise spiritüellik ve ekoloji ilişkisine yer verilmiştir. Bu bölümde yazarlar araştırmaya konu olan insanların kendilerine anlattıkları hikayeleri ekoloji bağlamında analiz etmeye çalışmışlardır. Buna ek olarak “katılımcılar yeryüzündeki varlıklarını nasıl algılıyorlar, dünyayı nasıl yorumluyorlar, dünyadaki varoluşlarına dair nasıl bir hikâye ile kendi hayatlarını anlamlı kılıyorlar?” gibi soruların cevaplarını bulmaya çalışmışlardır (s.290).

Yazarların çalışmada kullandığı dilin hem akademik yazıma uygun hem de oldukça akıcı olması önemli artılardan bir tanesidir. Bunun yanında yazarların dini inanç ve yaklaşımlarının birbirinden farklı olması (s.30) konunun üç farklı açıdan (hangi bölümü kimin yazdığı çalışmada zikredilmemiş olsa da) ele alınması noktasında çalışmaya zenginlik katmıştır.

Ele alınan konuların daha somut hale gelmesi açısından bazı haber sayfalarının fotoğrafının kitaba yerleştirilmiş olması da çalışmada zikredilebilecek diğer bir artı noktadır. Dahası araştırmaya güncel siyasi olaylar ve dini söylemlerin dahil edilmesi çalışmaya ayrı bir zenginlik katmıştır. Kitap genelinde ihtiyaç olan yerlerde çalışmanın nicel verilerin yer aldığı

tablolarla desteklenmesi somut bilgilerin sistematik olarak aktırılması noktasında oldukça faydalı olmuştur. Buna ek olarak yoga, meditasyon, reiki gibi uygulamalar hakkında Hindu ve Budist kutsal kitaplarından bazı bilgiler verilmesi (s.108) içeriği daha zengin hale getirmiştir. Bunun yanında yazarların katılımcı gözlemci olarak eşlik ettikleri spiritüel uygulamalar hakkındaki gözlemlerinin ekte verilmesi de bu uygulamaları bizzat yazarların bakış açısından görmemize katkı sağlamıştır.

Çalışmadaki kanaatimizce olumsuz veya eksik yönleri de zikretmek yerinde olacaktır. Öncelikle kitapta bir dizin bulunmaması araştırmacıların işini zorlaştıracak bir unsur olarak zikredilebilir. Bunun yanında kitapta yer alan ve içeriğinde ağır hiciv/argo bulunan karikatürler çalışmanın akademik yönüne nispi oranda gölge düşürmüştür. Çalışmanın nicel verilerine anlamlı katkı sunmayan bu karikatürlerin yeniden gözden geçirilmesi düşünülebilirdi. Ayrıca çalışmada yeni dini hareketlere çokça temas edilmesine rağmen bahsi geçen hareketler hakkında neredeyse hiç bilgi verilmemiştir. Elbette ki çalışmanın hacmi açısından ayrıntılı bilgiler vermek mümkün olmayabilir fakat en azından mensupları ile görüşülen yeni dini hareketler hakkında bazı temel bilgiler verilmesi daha yerinde olabilirdi.

Çalışmadaki bir diğer eksi nokta ise araştırması yapılan spiritüel grupların sadece bir dini geleneğe ait olanlardan değil farklı dini geleneklerden seçilmesi olmuştur. Şöyle ki Budist-Hindu temeline dayalı yoga ve meditasyon grupları, Şaman geleneğine dahil bazı spiritüel gruplar ve İslam tasavvufuna dayalı Mevlevilik gibi grupların aynı başlık altında ve bir çalışmada ele alınması yerine belli bir dini gelenek üzerine yoğunlaşılabilirdi. Çünkü bunların neredeyse hepsi farklı bir dini geleneğin içerisinde yer alan uygulamalar olması hasebiyle insan ve Tanrı anlayışları birbirinden oldukça farklıdır. Bu kadar köklü farklılıklara sahip bu grupları aynı çatı altında zikretmenin pek mantıklı olduğu söylenemez. Her ne kadar yazarlar bütün bunları spiritüel bir arayış gibi değerlendirse de temeldeki büyük farklılıklar bu grupları bir noktada birleştirmeyi oldukça zorlaştırmaktadır.

Çalışmada yazarların bazı yerlerde kendi dini veya siyasi görüşlerini sergilemeleri akademik üsluplarına gölge düşürmektedir. “Zira Diyanet, 104.819 personeli ve birçok bakanlığı aşan devasa bütçesiyle Türkiye’deki dinî, insanî, toplumsal ve kültürel hoşgörüsüzlüğün, eşitsizliğin ve etnosentrizmin en temel ve yaygın resmî kaynaklarından birini oluşturuyor” (s.14) şeklindeki cümleler, yazarların dini görüşlerini çalışmaya yansıtmasına örnek olarak gösterilebilir.

Her ne kadar zikrettiğimiz bazı olumsuzlukları barındırsa da çalışmanın büyük bir gayretin ürünü olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Kullanılan kaynakların zenginliği ve yapılan saha araştırması başarılı bir ekip çalışmasına işaret etmektedir. Hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerin kullanılmış olması çalışmadaki varılan sonuçları daha da güvenilir kılmaktadır. Ayrıca çok farklı spiritüel grupları çalışmanın hem vakit hem de iş yükü açısından ne kadar zor olduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmanın, Türkiye’de spiritüel arayışlar konusu ile ilgili önemli bir çalışma olduğu rahatlıkla söylenebilir.